

שבכל שבעין שנה הוא ישן בתרדמת העולם הזה ובהבליו, גם בעת שרואה שכלה כחו וקרבו ימיו למות ועדיין אינו חוזר מסורו. יומא חד חזייה לגברא דנטע חרובא פירוש שעסק בעניני עולם הזה ובחמודות בשרים, כי העוה"ז נמשל לחרוב שאינו אוכל מפירותיו עד שבעים שנה, עד זמן העולם הבא, וראה שהכין לעצמו מזונות עד שבעין שנין. אמר ליה: פשיטא לך דחיית שבעין שנין ואכלית לה? א"ל עלמא בחרובא... שהאבות טרחו והכינו לו, כמו כן אטרח לבניי. יתיב וכריך ריפתא – שעסק במאכל ומשתה, כמו שנאמר כמרעיתם וישבעו גו' אהדרא... משוניתא וניים – הוא שנאמר 'עיר קטנה ואנשים בה מעט ובנה עליה מצודים'... שבונה עליו מדות רעות עד שאינו יכול לצאת ממנו. ואכסי מעינא כמו שנאמר לפני עור וגו'. ואמר שכיסה עינו התאוה המדומה וניים שבעין שנין, שישן כל שבעין שנה בתרדמת עולם הזה של שטות... כי אתער... – כי קודם מותו יקיץ מתרדמתו כמו שמבואר בזה"ק 'תוסף רוחם יגועו' – שמוסיף רוחו. חזייה לההוא גברא דאכל מההוא חרובא – פירוש שראה להשטן שנקרא 'איש', כמו שמבואר כי בתחלה נקרא אורח ולבסוף נקרא איש, וחזי שכל הממון הולך להשטן. אמר ליה את דשתלא לחרובא – ירצה, וכי ידעת הכל בעבור השטן. אמר ליה: בר בריה אנא – שהחמדה היא אבי אבות הטומאה וכל הממון הוא מחמדת העולם הזה, ואבוה דאבא שתל אותו. אמר: שמע מינה מינה ניים ע' שנה – כיון שאני רואה שכל יגיעו הוא לריק עכשיו אקיץ מתרדמה. חזייה לחמרא דקא ילדה רמכי רמכי – שהתאוה הולידה ולדות משחיתים ואינו יכול לצאת מהם'.

דף כד

'השולה דג מן הים בשבת, כיון שיבש בו כסלע חייב'. הרמב"ן (בשבת קז) מפרש (עפ"י הסוגיא בבכורות כה ועוד, וכן כתב לשמוע מדברי הרמב"ם י"א, א. וכ"כ הרשב"א. וכן דעת הרי"א. וע"ע זכר יצחק ח"ב מה"ב) שחייבו הוא משום נטילת נשמה ולא משום 'קוצר', שאין קצירה אלא בגידולי קרקע. ואמנם בירושלמי (ז, ב) אמרו שהמוציא דג מן המים חייב משום 'קוצר' לפי שעוקר דבר מגידולו, אך שיטת תלמודנו אינה כן. עד כאן מהרמב"ן.

ובספר מנחת חינוך נקט בדעת הרמב"ם שחייב שתיים; משום נטילת נשמה ומשום קוצר (וכן נקט כהירושלמי לחייב משום קוצר, בים של שלמה (ביצה פ"ג) ומג"א תצו סק"ו).

ובתוספות הרי"ד (שם). וכן נקטו התוס' בע"ז כו. ד"ה סבר) כתב שהמדלדל עובר במעי בהמה חייב משום תולדת גוזה, שהיא מלאכה בבעלי חיים, שלא כ'קוצר'. ואולם בשולה דג מן המים כתב הרי"ד בפסקיו, חייבו משום נטילת נשמה. ונראה דעתו שאין חיוב גוזה אלא בפעולת ניתוק עצם מעצם, ולא בנטילת חיות ללא ניתוק. מאידך משמע שסובר שאין חיוב נטילת נשמה בעובר, וחייבו רק משום גוזה'.

והרמב"ן והרשב"א סוברים שאין חיוב גוזה בדלדול עובר – כפי שפרש החו"א (קלג, א) – שאין ענין גוזה אלא בשיער וצפרנים שאינם גוף ממש אלא גדלים בגוף. או מטעם אחר: מפני שהעובר אינו מהודק לאם ואין זה דומה לגזיות צפרנים ושער או חיתוך יבלת. ע' תמורה לא; אגרות משה יו"ד ח"ב עד.

וע"ע: מהרי"ט אלגאזי הלכות בכורות פ"ג דף כה; דבר אברהם כד, ב; שו"ת דובב מישרים ח"א עה; זכר יצחק ח"ב מה"ב; בקלות יעקב שבת נ; שבט הלוי ח"א צה; ח"ד סוס"י עה; ח"ז צה.

יש מי שכתב שלפי הטעם המובא בירושלמי שחייבו משום 'קוצר', השולה דג חייב מיד, גם אם החזירו

למים טרם יבש כסלע שהרי עקרו ממקום חיותו ומה תועיל החזרתו. רק לשיטת תלמוד שלנו שחיובו משום נטילת נשמה, אינו חייב אלא אם יבש כסלע (עפ"י רש"ש שבת עג). אך יש אומרים שגם אם חיובו הוא משום 'קוצר', כל עוד לא יבש כסלע עדיין נשאר בחיותו ממקצת המים שבין סנפיריו, ואין זה נחשב עוקר דבר מגידולו (עפ"י שיירי העדה על הירושלמי. וכן צידד בהר צבי. והעיר שהרש"ל (מובא במג"א תצו, ו) תפס כדברי הירושלמי).

ומכל מקום כתבו הפוסקים שאסור להוציא מן המים גם אם דעתו להחזירו מיד (ע' חות יאיר קסד). ויש אומרים שאסור הדבר מן התורה משום 'חצי שיעור' (ע' מחצית השקל שטז סק"ז). ויש חולקים (ע"ש בתהלה לדוד).

'אמר לו: בני אתה הטרחת את קונך להוציא תאנה פירותיה שלא בזמנה, יאסף שלא בזמנו'. מה ענין 'טירחה' זו, והלא הטבע והנס שוים לפניו יתב' – אלא כי הטבע כפי אשר סידרו השי"ת בבריאה, הוא דבר גדול מאד ומסודר בדקדוק נפלא, שכך צריך להיות ולא אחרת, לכן כל הגורם שישתנו עבורו סדרי הבריאה הרי זה מגונה, ונחשב זאת כבחינת 'טירחה' לפניו כביכול (עפ"י שיחות הגר"ח שמואלביץ ה תשל"ג).

'אמר לה: בתי קא מצערת להו לברייתא, שובי לעפריך ואל יכשלו ביך בני אדם'. שומעים אנו מכאן כמה גדול הוא ערך צער הבריות מכל ערך מוסרי אחר, שהרי לא אמר שתחזור לעפרה משום שנכשלים בה אלא משום הצער.

ואף על פי שהמחטיא לאדם גדול מן ההורגו (ספרי תצא כג, ח) והיה לו לומר בראש שגורמת כשלוך? אך משום כך לא היה ראוי לה שתחזור לעפרה שהרי המכשול בה על ידי האדם עצמו בבחירתו, אבל הצער בא לפעמים גם בעל כרחו של אדם ומשום כך היה כדאי לה להדחות, וממילא תרויח גם כן שלא ייכשלו בה וייחשב לה לזכות כאילו מנעתם מחטא, שבוה נחשבת כמזכה את הרבים שזכות הרבים תלויה בה (עפ"י טוב ראייה).

'דבשני דרב יהודה כל תנויי בניזקין הוה'. רב יהודה לשיטתו שאמר (ב"ק ל). האי מאן דבעי למהוי חסידא – לקיים מילי דנזקין. 'ואנן קא מתנינן בשיתא סדרי... קא מתנינן בעוקצין תליסר מתיבתא' – כלומר עד האחרונה שבמסכתות הש"ס אנו שונים היטב (עפ"י מהרש"א).

(ע"ב) 'ואילו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאנא אתי מיטרא ואנן קא צווחינן כולי יומא וליכא דאשגח בן...'. במסכת ברכות פרשו בגמרא, לפי שהראשונים היו מוסרים נפשם על קדושת השם (ע"י שם בבאור הענין).

'אם שחונה – תהא גשומה'. כלומר אם היא שנה חמה יותר מן הרגיל – תהא גשומה מן הרגיל כדי שהלחות תתקן את החמימות המרובה (עפ"י מהרש"א).

המונה 'שחון' בדברי חכמים כנראה אין משמעותו במונח המדובר היום, חם ויבש, אלא חם גרידא, בין לה בין יבש [ע' גם רש"י כאן ובשמות ט, ט; חולין ח. תוס' ב"ק קא: ד"ה והאיכא; ריטב"א סוכה מ.], וזהו שאומר, אם שחונה כלומר חמה – תהא גשומה ולא יבשה. [ולפי שהחום מייבש, לכך שנה חמה היא יבשה יחסית לשנה קרה, ומכאן נתקבל השימוש 'שחון' ליבש].

אך יתכן לפרש ש'שחון' היינו יבש, והכוונה 'אם שחונה' – אם כפי טבעה צריכה להיות שחונה – תהא גשומה ולא שחונה, אבל אם בטבעה צריכה להיות גשומה, אינו מתפלל על כך, שריבוי גשמים גם הוא אינו טוב. כן נראה מתוך דברי התשב"ץ (קטן. סי' קלא).

ככתבם וכלשונם'

(ע"ב) במעשה דרבא. 'מיהו קבלתי דיש לזוהר שלא לשאול גשמים כלל שלא בזמן שתקנו חכמים, אפילו בשומע תפילה, אלא מרצין לפניו יתברך בתעניות ובסליחות בי"ג מדות ואומרים פסוקים ומזמורים של מטר, אבל אין שואלין ותן טל ומטר. זכר לדבר עובדא דרבא פ"ג דתענית, דבעא רחמי דליתי מיטרא בתקופת תמוז... ואע"ג דרש"י פירש דרתחי עליה לפי שביקש הגשמים בתמוז שלא לצורך אלא כדי למלאות רצונה של איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא כדאיתא התם, אפילו הכי כיון דחזינן דאיכא סכנתא אף לחכמי התלמוד בדאטרח שלא לצורך אפילו בשומע תפילה, כל שכן דאיכא סכנתא לדידן אף בדאטרח לצורך. ושמעתי ששני גדולים עשו מעשה כשהיה עצירת גשמים בימות החמה, לשאול בציבור 'ותן טל ומטר' בשומע תפילה, ונאסף כל אחד לעמיו באותה שנה, ותלו הדבר בדאטרחו קמי שמיא' (ב"ח או"ח קיז).

והט"ז (שם סק"ב) חלק על כך, וכתב חלילה שיהיה אדם נענש על ככה אם צריכים לגשמים, ואולם כתב שאין נכון שהש"ץ יזכיר זאת בחזרת התפלה, שהיא תפילת יחידים ולא תפלת צבור. ע"ש. עוד במעשה זה, ע' בלקוטי מאמרים לר"צ הכהן, פו.

'כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני דיו בקב חרובים...' – לפעול ישועה לאחרים, העיקר כשגם הוא צריך לאותו דבר, ומתוך זכותו פועל ישועות לעצמו ועל ידי זה ממילא נושעים גם אחרים עמו, וכדרך שאמרו (ב"ר נג) בשרה, הרבה עקריות נפקדו עמה. ואמרו כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא כו' – אף דהרבה צדיקים גדולים היו באותו דור, רק דכולם איברי בשעתא דמזוני, ורבי חנינא בן דוסא לבדו היה עני גדול, דקשין מזונותיו כקריעת ים סוף (פסחים קיח). דבעתיקא תליא – שצריך לפתוח שער חדש בשבילו בהמשכת יש מאין, שהוא (– ה'אין) המזל לישראל כנודע, ועל ידי המשכת מזון לו נפתח שפע מזוני לכל העולם כולו, רק שהוא די לו בקב, כי השי"ת משביע לכל חי רצון – כפי רצונו, ושלמה המלך ע"ה בקש 'הטריפני לחם חוקי' – כפי צורך הלחם שלו בסעודת שלמה בשעתה, זה נחשב אצלו ל'לחם חוקי' כפי צורך פרנסתו, ולא מותרות דביקש על זה 'ריש ועושר אל תתן לי' – לא שיחסר לו מכדי צרכו ולא מותרות, ואצל רבי חנינא בן דוסא נחשב קב חרובין 'לחם חוקי' ויותר מזה היה אצלו מותרות ועושר שיש לבקש על זה שאל תתן לי, ורישותו היה פחות גם מקב חרובין, וכל העולם ניזון בשבילו כל אחד בלחם חוקי, מי שצריך כסעודת שלמה וסוס לרכוב ועבד לרוץ לפניו, כל הצטרכותו הוא בכלל מזוני הנמשך לכל אחד בשבילו. וכן בכל דור, הצדיקים חשובי בנים הם הממשיכים שפע בני לכל הדור, ואפילו שאין פועלים לעצמם היינו בגשמיות אבל ודאי אין תפלתם חוזרת ריקם, כי יש יד ושם הטוב מבנים ובנות... וכן אותם הצריכים למזוני, על ידם הוא המשכת שפע מזוני, וכן הצריכים לרפואה וחיי וכיוצא בכל דבר.

ועל כן אמר הש"י למשה 'רד' במעשה העגל, דנתנדה ונתרחק כדי שיצטרך גם הוא לישועה זו והתקרבות ועל ידי זה קירב גם כל ישראל עמו. וכן במרדכי היה התחלת קנאת המן בו אף שהגזירה על כל ישראל, רק כדי שעל ידי זה יהיה הוא ממשך ישועה לכל ישראל בזה' (דברי סופרים לר"צ הכהן, ל).

ותואמים הדברים עם פירוש הבעש"ט 'כל העולם ניוון בשביל חנינא בני' – שהצדיק הוא כמו שביל וצינור הממשיך נוזלים ושפע לעולם. וכיון ש'חנינא בני די לו בקב חרובין' ואינו נוטל לעצמו כלום יותר מהמוכרח, על כן הוא נעשה כצינור פתוח ונקי שכל העולם יכול ליוון באמצעותו. ע' 'שיחות מוסר' לגר"ח שמואלביץ יב תשל"ב יז תשל"ג.

ובזה פירשו (לקוטים יקרים ו ע"ד; אור תורה בחקותי; עבודת ישראל בלקוטים) מה שאמר רבי חנינא **כל העולם בנחת וחנינא בצער!**? – בתמיהה, מכך שנצטער בדבר ודאי ידע שאין אלו גשמי ברכה לגמרי שהרי הוא השביל שדרכו עובר השפע לכל ואי אפשר שכל העולם בנחת בזמן שחנינא בצער. וכן לבסוף כהגיע לביתו תמה להפך, כיצד אפשר שחנינא יהא בנחת וכל העולם בצער.

'כל העולם כולו ניוון בשביל חנינא בני' –

'... עוד יש לנו לדעת דהנך 'לא בזכותא תליא מלתא' (שאמרו בבני חיי ומוזני) – להיותם לזכאי מצד עצמו, אבל לאחרים יש מצד זכותם. וזהו שאמרו כל העולם כלו נזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין, ודומה למה שאמרו (ברכות ה): אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין' (מתוך שו"ת הרשב"א ח"א תט).

'... ורבי חנינא בן דוסא, לא תמצא בכל הש"ס הימנו שום הלכה זולת ההיא דאבות (ג) כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, וכל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת, ובשאר מקומות ספוריו ממופתיו בתפלותיו – כי זה כל עסקו, ושרש נפשו בתורה הוא באותה מימרא דכל שיראת חטאו... – שזה היה הבליטה מנפשו ומורה על אותו דבר שאין החכמה העיקר רק היראת חטא צריך שיקדם, והמעשה יהיה מרובה, כי זה כל עסקו בתפלה שנקרא 'עבודה' ו'יראה'...' (מתוך צדקת הצדיק רי. וע"ע דובר צדק עמ' 42).

דף כה

תנא, אף היא להביא מרדה נכנסה מפני שמלומדת בנסים'. מדת בטחון כזו, שבודאי יארע לה נס ויתמלא התנור לחמים, עד שבטבעיות הלכה להביא מרדה להוציאם, מדת בטחון כגון זו אינה יכולה לבוא על ידי הכרה שכלית בלבד. ההכרה השכלית עד כמה שתהא חזקה, אינה נמלטת מהרהורי הספקות, ואי אפשר לעולם להגיע על ידה לאותה פשטות מציאותית שהגיעה אליה צדקת זו. רק מי שבטחונו בטחון שבחוש, והוא חי בכל כחותיו והרגשותיו בבטחונו ובאמונתו, הוא המסוגל להגיע לכך שיהא הבטחון אצלו בלא צל של ספק. [וכעין זה מצינו לרבי יהודה בר' אילעאי (בנדרים מט: ובראשונים) שהגביה המחצלת והיה בטוח שימצא שם מעות בדרך נס] (עפ"י שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ טז תשל"ג).

'מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק'. ולמה הזכיר הדלקת השמן – כי רק על ידי שמכיר